

RYZYKOWNE ZACHOWANIA UCZNIÓW A BEZPIECZEŃSTWO ZDROWOTNE

РИЗИКОВАНА ПОВЕДІНКА УЧНІВ ТА БЕЗПЕКА ЗДОРОВ'Я

RISKY BEHAVIOR OF STUDENTS AND HEALTH SAFETY

Dariusz W. Skalski^{1,4}, Damian Kowalski^{1,4}, Oksana Zabolotna², Paulina Kreft^{1,4},
Liudmyla Rybak⁴

¹*Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku, Polska*

²*Umański Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Pawła Tyuczyny w Umaniu, Ukraina*

³*Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni,
Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich, Polska*

⁴*Lwowski Państwowy Uniwersytet Kultury Fizycznej im. Iwana Boberskiego w Lwowie,
Ukraina*

Słowa kluczowe: kultura fizyczna, uczeń, edukacja zdrowotna, zdrowie.

Ключові слова: фізична культура, студент, санітарна освіта, здоров'я.

Key words: physical culture, student, health education, health.

Streszczenie

Szkoła będąc środowiskiem mającym na celu edukację oraz wychowanie staje się jednoznacznie miejscem, gdzie spotykają się różne metody wychowawcze oraz wartości. We współczesnej szkole istnieje również wiele zagrożeń dla uczniów, na których mogą wpływać rówieśnicy czerpiąc wzorce zachowań niekoniecznie z dobrych źródeł, lecz z Internetu lub patologii społecznych. Niniejsza praca traktuje o wpływie ryzykownych zachowań na bezpieczeństwo zdrowotne uczniów. Sprawa zapewnienia bezpieczeństwa uczniom w szkole jest kluczową kwestią dla każdej placówki. W rezultacie licznych zmian, mających na celu poprawę systemu edukacji, na szkoły nałożono wytyczne dotyczące bezpieczeństwa placówek i profilaktyki w tym obszarze. Placówki edukacyjne wdrażają wytyczne na podstawie wcześniej przeprowadzonych diagnoz bezpieczeństwa uczniów, nauczycieli i rodziców. Otrzymane wyniki są niesamowicie użyteczne, a można powiedzieć, że wręcz niezbędne do uzyskania odpowiedzi na pytania jakiego typu oraz jaka jest skala zagrożeń dla środowiska szkolnego oraz jakie mogą być sposoby ich rozwiązywania. Bezpieczeństwo w środowisku uczniowskim rozumiane jest jako przestrzeń wolną od zagrożeń. Czynnikiem wskazującym na fakt czy szkoła jest bezpieczna, są z reguły bezpośrednio doświadczenia i odczucia podopiecznych. Najważniejszym celem każdej placówki oświaty jest stworzenie warunków, w których uczniowie będą odczuwali kompletny brak zagrożeń. Obecnie brane są również pod uwagę warunki życia ucznia, a także środowisko, w którym dorasta. Poczuciu niebezpieczeństwa najczęściej towarzyszy lęk w stosunku do pojedynczych osób traktowane jako odchylenie indywidualne, natomiast w stosunku do grup, jako niezaprzeczalny fakt społeczny prowadzący w konsekwencji do braku poczucia bezpieczeństwa. Stan wskazujący na zjawisko poczucia bezpieczeństwa w szkole można dostrzec z perspektywy połączonych ze sobą wzajemnie sfer: publiczna, społeczna i zdrowotna. Rodzina i grupa rówieśnicza zgromadzona w lokalnej społeczności odgrywają kluczową rolę w życiu młodego człowieka. Nieprzerwane złymi doświadczeniami funkcjonowanie w nich gwarantuje rozwój osobowości, właściwą socjalizację lub internalizację pozytywnych norm obowiązujących w grupach. Jednak bezpieczeństwo odnosi się do funkcjonowania i poziomu życia rodziny studenta, a także do satysfakcji niezbędnej do zaspokajania jego określonych wymagań. Wszelkie patologie wynikające z tego tła znajdują odzwierciedlenie w wyznawanych postawach i specyficznym zachowaniu ucznia w szkole.

Резюме

Школа, будучи середовищем, спрямованим на освіту і виховання, однозначно стає місцем зустрічі різноманітних освітніх методів і цінностей. У сучасній школі також існує

багато загроз для учнів, на яких можуть впливати однолітки, черпаючи моделі поведінки не обов'язково з хороших джерел, а з Інтернету чи соціальних патологій. У даній роботі розглядається вплив ризикованої поведінки на безпеку здоров'я учнів. Питання забезпечення безпеки учнів у школі є ключовим для кожного закладу. В результаті численних змін, спрямованих на вдосконалення системи освіти, школам були накладені рекомендації щодо безпеки закладів та профілактики в цій сфері. Заклади освіти впроваджують методичні рекомендації на основі попередньо проведеної діагностики безпеки учнів, педагогів та батьків. Отримані результати є надзвичайно корисними і, можна сказати, навіть необхідними для отримання відповідей на питання, які типи та масштаби існують для шкільного середовища та які шляхи їх вирішення. Безпека в студентському середовищі розуміється як вільний від загроз простір. Фактором, який вказує на те, чи безпечна школа, зазвичай є безпосередній досвід і почуття підопічних. Найважливіша мета кожного навчального закладу – створити умови, в яких учні відчуватимуть повну відсутність загроз. Наразі також враховуються умови проживання учня, а також середовище, в якому він росте. Почуття небезпеки найчастіше супроводжується страхом перед окремими особами, які розглядаються як індивідуальне відхилення, тоді як перед групами як беззаперечним соціальним фактом, що веде до відсутності безпеки. Стан, що вказує на феномен почуття безпеки в школі, можна розглядати з точки зору взаємопов'язаних сфер: громадської, соціальної та охорони здоров'я. Сім'я та група однолітків, зібрана в місцевій громаді, відіграють ключову роль у житті молодої людини. Не перериваючи поганого досвіду, функціонування в них гарантує розвиток особистості, правильну соціалізацію або інтерналізацію позитивних норм, що діють у групах. Однак безпека стосується функціонування та рівня життя сім'ї студента, а також задоволення, необхідного для задоволення його конкретних потреб. Будь-які патології, що виникли на цьому тлі, відображаються на ставленнях і особливостях поведінки учня в школі.

Summary

School, being an environment aimed at education and upbringing, clearly becomes a place where various educational methods and values meet. In a modern school, there are also many threats to students who can be influenced by their peers, drawing patterns of behavior not necessarily from good sources, but from the Internet or social pathologies. This work deals with the impact of risky behavior on the health safety of students. The issue of ensuring the safety of students at school is a key issue for every facility. As a result of numerous changes aimed at improving the education system, guidelines on the safety of institutions and prevention in this area were imposed on schools. Educational institutions implement the guidelines based on previously conducted safety diagnoses of students,

teachers and parents. The results obtained are extremely useful, and one can say that they are even necessary to obtain answers to the questions of what type and scale of threats to the school environment and what can be the ways to solve them. Safety in the student environment is understood as a space free from threats. The factor indicating whether the school is safe are usually the direct experiences and feelings of the charges. The most important goal of each educational institution is to create conditions in which students will feel a complete lack of threats. Currently, the student's living conditions are also taken into account, as well as the environment in which he grows up. The sense of danger is most often accompanied by fear towards individuals treated as an individual deviation, while towards groups as an undeniable social fact leading to a lack of security. The state indicating the phenomenon of a sense of security at school can be seen from the perspective of interconnected spheres: public, social and health. The family and peer group gathered in the local community play a key role in the life of a young person. Uninterrupted by bad experiences, functioning in them guarantees personality development, proper socialization or internalization of positive norms in force in groups. However, security refers to the functioning and standard of living of the student's family, as well as to the satisfaction necessary to meet his specific requirements. Any pathologies resulting from this background are reflected in the student's attitudes and specific behavior at school.

Wstęp

Separacja problemów społecznych od funkcjonowania w szkole wydaje się niemożliwa. Trzecia sfera bezpieczeństwa, tj. zdrowie, dotyczy przede wszystkim dbałości o własną osobę [18]. Zachowania ryzykowne najczęściej ze sobą współwystępują. Przekroczenie jednej bariery powoduje łatwość przekraczania następnych. Takie zachowania uniemożliwiają:

- zaspokojenie najważniejszych potrzeb psychologicznych; miłości, akceptacji, uznania, bezpieczeństwa, przynależności,
- realizację ważnych celów rozwojowych; określenie własnej tożsamości, uzyskanie niezależności od dorosłych,
- radzenie sobie z przeżywanymi trudnościami życiowymi; redukcję lęku i frustracji.

Ważne dla ryzykownych zachowań są czynniki zewnętrzne, takie jak: struktura rodziny, wykształcenie, zawód rodziców, system przekonań, klimat domowy, wpływ rówieśników, media, a także wpływy wewnętrzne: osobowość dziecka

(motywy osobiste - krytyka, samoocena), przekonania (tolerancja), samokontrola, system postrzegania środowiska. Interakcja różnych czynników zewnętrznych i wewnętrznych decyduje o tym, czy dziecko zachowa się zgodnie z przyjętymi normami społecznymi, czy też podejmie ryzykowne działania. Oprócz czynników ryzyka istnieje grupa czynników, które chronią, osłabiają lub całkowicie eliminują wpływ czynników ryzyka [2,8]. Należą do nich: silna więź emocjonalna z rodzicami, zainteresowanie edukacją szkolną, poszanowanie prawa, norm, wartości i autorytetów społecznych, przynależność do pozytywnej grupy. Nie jest tak, że brak jakiegokolwiek czynnika ochronnego determinuje czynnik zagrożenia [11,3]. Czasami nadmiernie podwyższona samoocena staje się czynnikiem ryzyka. Kluczową rolę w utrzymywaniu bezpieczeństwa na lekcjach, przerwach, zawodach sportowych, imprezach szkolnych, a także wycieczkach poza teren szkoły, odgrywają nauczyciele [19]. Artykuł 6 Karty Nauczyciela jednoznacznie wyznacza priorytetowe zadanie kadry nauczycielskiej, jakim jest poza celami dydaktyczno-wychowawczymi, zapewnienie swoim podopiecznym bezpieczeństwa na lekcjach [17]. Wymusza to zatem na kadrze uwrażliwienie na kwestie bezpieczeństwa od strony technicznej, dotyczącej miejsca zajęć czy przyrządów wykorzystywanych na lekcjach. W głównej mierze obarczeni tym pozostają nauczyciele wychowania fizycznego i prowadzący zajęcia praktyczne, jednakże w obliczu niezwyklej aktywności dzieci z grupy wiekowej szkół podstawowych wyjątkowa ostrożność dedykowana jest wszystkim nauczycielom [10,15]. Warto również dodać, iż zapewnienie podopiecznym bezpieczeństwa nie odnosi się wyłącznie do aspektów technicznych, ale właściwie w głównej mierze bazuje na właściwym traktowaniu ucznia i dbałości o jego komfort psychiczny edukacji [12]. We współczesnym nauczaniu dostrzega się silną potrzebę właściwego podejścia do podopiecznych, odpowiedniego ich traktowania i nowatorskich metod wzbudzania zainteresowania, stąd ważne pytania o sposoby traktowania wychowanków. Partnerstwo relacji uczeń-nauczyciel zdecydowanie ustępuje relacjom podmiotowym, gwarantującym sprawiedliwe traktowanie i wewnętrzne poczucie bezpieczeństwa ucznia. Równość w relacjach jawi się jako niemożliwa do zrealizowania, stawiając obie strony w nierównych pozycjach, których ramy określane są przez takie zmienne jak wiek, doświadczenie i wiedza przedmiotowa. Istotną kwestią jest budowanie pozytywnych relacji z uczniami, dbanie o przyjazny klimat umożliwiający rozwój inteligencji emocjonalnej podopiecznych, która z kolei

sprzyja budowaniu poczucia bezpieczeństwa [13]. Nie bez znaczenia pozostaje osobowość nauczyciela, spójność jego poglądów i postaw jakie przejawia w życiu i w szkole. Powinien on zapewniać uczniom niezbędny w rozwoju komfort psychiczny, będąc jednocześnie godnym zaufania specjalistą, oferującym uczniom pomoc i wsparcie w każdej sytuacji [7]. Warto wspomnieć, iż każda nowa, nieznaną lub zmieniającą się sytuacja powoduje u ucznia poczucie lęku, dlatego tak ważne są ciągłe starania nauczycieli zapewniające bezpieczne warunki rozwoju [4]. Wśród znawców problemu bezpieczeństwa, istnieje niezaprzeczalny konsens odnośnie bezpiecznej i zarazem efektywnej egzystencji w środowisku szkolnym [1, 20]. Teoretycy zwracają uwagę na istotę pozytywnych relacji rówieśniczych i dobrych kontaktów z nauczycielami. Więzy te gwarantują współpracę, akceptację czy poczucie przynależności. Kluczową rolę odgrywa również możliwość dążenia przez uczniów do osiągania dobrych wyników w nauce, będących źródłem satysfakcji [6]. Nie bez znaczenia jawi się potrzeba kontrolowania otoczenia, która dostarcza młodemu człowiekowi poczucia niezależności, wolności i dowolności w swych wyborach.

Cel badań

Bezpieczeństwo należy do przedmiotu badań od zawsze. Jako nadrzędna potrzeba człowieka stanowi najwyższą wartość. Celem badań opracowania było podjęcie próby wskazania czynników ryzyka oraz środków chroniących przed ryzykiem.

Metodologia badań

W badaniach interdyscyplinarnych jak nauki o bezpieczeństwie należy konstruować wnioski o badania heurystyczne oraz badania dokumentów. Sama metodologia dopuszcza różne narzędzia, które są bardzo pomocne w formułowaniu wniosków końcowych. Paradygmat bezpieczeństwa jest niezmienny i oznacza brak zagorzenia, ale również poczucie pewności, jednakże nauki o bezpieczeństwie stale się rozszerzają o kolejne dyscypliny co stanowi kolejny obszar badawczy [14].

Wyniki badań

Wśród znawców problemu bezpieczeństwa, istnieje niezaprzeczalny konsens odnośnie bezpiecznej i zarazem efektywnej egzystencji w środowisku szkolnym [11].

Teoretycy zwracają uwagę na istotę pozytywnych relacji rówieśniczych i dobrych kontaktów z nauczycielami [15]. Więzy te gwarantują współpracę, akceptację czy poczucie przynależności. Kluczową rolę odgrywa również możliwość dążenia przez uczniów do osiągnięcia dobrych wyników w nauce, będących źródłem satysfakcji. Nie bez znaczenia jawi się potrzeba kontrolowania otoczenia, która dostarcza młodemu człowiekowi poczucia niezależności, wolności i dowolności w swych wyborach. Z ogólnych badań przeprowadzanych przez psychologów społecznych wynika, iż poczucie zagrożenia swobody własnych działań wywołuje w człowieku nieprzyjemny stan reaktancji, którego redukcja opiera się wyłącznie na wykonaniu zakazanej czynności, jako udowodnieniu sobie odzyskania panowania nad własnym postępowaniem [3]. Wyniki badań psychologów dostarczają wielu przydatnych metod odnoszenia się do ucznia, odpowiednich sposobów jego traktowania wraz z uwzględnieniem właściwych metod nagradzania czy karania. Powracając jednak do warunków zapewnienia przyjaznego środowiska szkolnego, warto wspomnieć o ostatniej zmiennej, czyli pragnieniu udziału w ważnych dla ucznia przedsięwzięciach, uzewnętrznianiu własnej pomysłowości, przekazywaniu innym części siebie [4].

Tabela 1. Czynniki ryzyka ze względu na kategorie

CZYNNIKI RYZYKA		
Związane z osobowością	Związane z sytuacją szkolną	Związane z sytuacją rodzinną
<ul style="list-style-type: none"> • problemy emocjonalne, • nieadekwatny obraz własnej osoby, • niskie poczucie własnej wartości, • brak samoakceptacji związany np. z własną dysfunkcją, • niesprecyzowane cele życiowe, • brak umiejętności radzenia sobie z problemami okresu dorastania, • brak internalizacji norm i zasad społecznych, • postrzeganie świata i ludzi jako zagrażających, • wyuczone sposoby reakcji na sytuacje trudne, • poczucie osamotnienia i odrzucenia, • poczucie braku perspektyw życiowych, • ciekawość poznania nowego przeżycia, • brak umiejętności radzenia sobie z trudnościami i problemami, • poczucie niskiej atrakcyjności i kompetencji, • brak umiejętności organizacyjnych, • niski poziom wytrwałości i konsekwencji w działaniu, • brak wiary w sens podejmowanych działań. 	<ul style="list-style-type: none"> • trudności w nauce, • niska motywacja do nauki, • opóźnienia programowe związane z procesem leczenia, • specyficzne trudności spowodowane deficytami rozwojowymi, • niewystarczająca pomoc w nauce • brak zainteresowania nauką, wagiary, • brak satysfakcji z podejmowanych działań, • poczucie bezradności wobec problemów związanych z nauką szkolną, • brak integracji w zespole klasowym • brak umiejętności społecznych • kontakt z grupami, w których obowiązują nieakceptowane społecznie normy i zasady, • presja grupy rówieśniczej • doświadczenie zranienia, urazów, • ubóstwo doświadczeń, • niechęć do nawiązywania kontaktów z rówieśnikami. 	<ul style="list-style-type: none"> • niewłaściwe postawy rodzicielskie, • niewłaściwa pozycja dziecka w rodzinie, • nieprawidłowa atmosfera życia rodzinnego, • konflikty w rodzinie, • niski status materialny rodziny • bardzo wysoki statut- dziecko ma co chce • brak jasnych reguł postępowania, • brak rygorów lub surowa dyscyplina i niekonsekwencje, • stosowanie kar cielesnych, • dystans uczuciowy, • destruktywny stosunek rodziców do siebie. • brak wiary w możliwości dziecka, • brak wsparcia ze strony rodziców, • brak zrozumienia dla problemów dziecka, • nadmierna tolerancja • izolacja społeczna dziecka, • negatywne wzorce rodzinne. • wzór ojca, matki lub obojga rodziców palących, pijących lub zażywających środki psychoaktywne, • tolerancja rodziców wobec używek.

Szkoła podstawowa będąca pierwszą tak poważną dla dziecka instytucją zapoczątkowującą nowy rozdział życia często niesie ze sobą spory zamęt w dziecięcym byciu. Pojawiają się nowe wymagania i wyzwania wymagające sporej elastyczności oraz odwagi. Pierwsze dotkliwe niepowodzenia czy trudności w relacjach koleżeńskich mogą być przyczynkiem do nasilających się szkolnych

problemów. Wyraźnie zauważalne jest również niedostosowanie społeczne dzieci z nieprawidłowo funkcjonujących rodzin. Styk różnorodnych problemów w liczącej sobie wielu uczniów szkole może generować wiele nieporozumień, konfliktów i prób rozładowania wzrastającego w młodym człowieku napięcia. Niewłaściwie nauczycielskie podejście, błędy organizacyjne mogą pogłębiać niewłaściwie stosunki będące oczywistym zagrożeniem dla bezpieczeństwa w szkole. Za podstawową przyczynę obniżonego bezpieczeństwa uważa się agresję i przemoc, wynikającą nie tylko z niedostosowania społecznego uczniów, ale i innych czynników, niezwiązanych bezpośrednio z wychowaniem w pierwotnej grupie socjalizacyjnej. W literaturze można znaleźć wiele definicji agresji i przemocy, najczęściej występują sformułowania zwracające uwagę na wszelkie działania, przedsięwzięcia mające na celu zranienie innego człowieka lub istoty żywej czy też zniszczenie jakiejś rzeczy. Warto wskazać na różnorodność wymienianych form przemocy, licznosc podziałów i kryteriów klasyfikacji. Ich definicje uwzględniają jednak zazwyczaj trzy podstawowe kryteria: rodzaj zachowania, intencje i skutki przemocy. Główna charakterystyka opiera się na wyróżnieniu przemocy fizycznej lub cielesnej, psychicznej lub duchowej, osobowej czy strukturalnej. Przemoc fizyczna lub cielesna nierozzerwalnie łączy się z takimi zjawiskami jak bicie, kopanie, okradanie czy niszczenie cudzej własności, mienia (wandalizm). Nie można również zapominać o maltretowaniu i molestowaniu seksualnym. Pod pojęciem przemocy psychicznej lub duchowej rozumie takie zachowania, których celem jest zranienie drugiej osoby przez słowa (przemoc werbalna) lub gesty. Może ona występować w formie jawnej opierającej się na publicznym karceniu, ośmieszaniu, obrażaniu, groźeniu czy częstym w środowisku dziecięcym wykluczeniu z grupy. Formę niejawną przemocy psychicznej stanowi mobbing. O zjawisku mobbingu mówimy wtedy, gdy ofiara jest w dłuższym okresie wielokrotnie narażona na negatywne działania ze strony innej osoby lub osób. Kluczowe jest również rozpatrzenie tego pojęcia od strony etymologicznej. Mimo, iż swą „karierę” rozpoczęło w krajach skandynawskich to pochodzi od angielskiego mob, tłumaczonego jako tłum, motłoch, banda, ale i napastować czy oblegać. Bardzo łatwo więc nakreślić zakres spraw, których dotyczy, wskazać na szeroki wachlarz wszelkich form prześladowań skierowanych przeciwko drugiej osobie. Z drugiej zaś strony warto przyrzeć się czynnikom, które

w dużym stopniu są w stanie zapobiec ryzyku w środowisku szkolnym. Przyjmując te same kategorie można je podzielić na:

Tabela 2. Czynniki chroniące przed ryzykiem

CZYNNIKI CHRONIĄCE PRZED RYZYKIEM		
Związane z osobowością	Związane z sytuacją szkolną	Związane z sytuacją rodzinną
<ul style="list-style-type: none"> • adekwatna samoocena, • poczucie własnej wartości i akceptacji siebie, • dojrzałość emocjonalna, • przyjazne nastawienie do ludzi i świata, • racjonalny obraz własnych słabości, • stabilna tożsamość, • sprecyzowane cele życiowe, • umiejętność reagowania na sytuacje problemowe, • szacunek dla obowiązujących norm społecznych, • zdolność empatii, • preferowanie zdrowego stylu życia, • umiejętność rozwiązywania konfliktów wewnętrznych, • realizowane pasje i zainteresowania, • umiejętności asertywne, • dostrzeganie własnych możliwości mimo ograniczeń związanych z dysfunkcją, • ciekawość poznawcza, • zdolności i zainteresowania, • umiejętność skutecznego komunikowania się, • umiejętność autoprezentacji. 	<ul style="list-style-type: none"> • osiąganie wyników w nauce zgodnych z możliwościami, • sukcesy szkolne, • zainteresowanie nauką, • przekonanie o zależności między nauką a możliwością osiągnięcia sukcesów życiowych, • wspierające i motywujące ocenianie, • atmosfera szkolna motywująca do nauki, • aktywność poznawcza ucznia, • indywidualizacja działań edukacyjnych, • zajęcia pozalekcyjne wspierające rozwijanie zainteresowań dostępne dla wszystkich uczniów, • poczucie bezpieczeństwa na terenie szkoły i poza nią, • prawidłowe relacje w obrębie zespołu klasowego, • konsekwentnie przestrzegane obowiązujące w szkole normy zachowania, • osobisty przykład nauczycieli, • potrzeba osiągnięć szkolnych i docenianie wszelkich osiągnięć uczniów, • wzmocnienia pozytywne, 	<ul style="list-style-type: none"> • postawa akceptacji i miłości, • atmosfera życzliwości, poszanowania i zrozumienia, • wymagania adekwatne do możliwości dziecka, • autentyczny kontakt z dzieckiem, wrażliwość na jego potrzeby i pragnienia, • prawidłowa pozycja dziecka w rodzinie, • pozytywne wzorce rodzinne. • uznawane przez członków rodziny normy i wzory zachowania, • konsekwencja w działaniach wychowawczych.

	<ul style="list-style-type: none"> • stwarzanie okazji do działań w różnych obszarach funkcjonowania, • bazowanie w działaniach na mocnych stronach ucznia. • konstruktywne i bogate doświadczenia poznawcze i społeczne, • dobrze rozwinięta umiejętność funkcjonowania społecznego, • przynależność do pozytywnej grupy rówieśniczej, • ostrożność i krytycyzm przy podejmowania decyzji wejścia do grupy, • odporność na manipulację, • świadomość zagrożeń społecznych, • umiejętność odpierania presji i nacisków grupy, • pozytywne doświadczenia życiowe, • umiejętność nawiązywania i utrzymywania kontaktów z rówieśnikami, • dobra pozycja w grupie. 	
--	--	--

Prawo a bezpieczeństwo uczniów

Regulacje prawne dotyczące szeroko pojmowanego bezpieczeństwa w szkole znajdują się w wielu aktach normatywnych. Przepisy w nich zawarte odnoszą się przede wszystkim do opieki pedagogicznej sprawowanej nad uczniami podczas ich pobytu w szkole i na jej terenie, zmierzają jednak do zapewnienia bezpieczeństwa wszystkim osobom znajdującym się w obiekcie szkolnym podczas zajęć organizowanych przez szkołę, a więc także nauczycielom, kadrze zarządzającej

oraz pracownikom niepedagogicznym. Czołowym dokumentem konstytuującym funkcjonowanie oświaty jest Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. W artykule 39 szczegółowo określa ona zadania dyrektora szkoły, zobowiązując go m.in. do kierowania całokształtem działań szkoły, a w szczególności do sprawowania opieki nad uczniami oraz stwarzania warunków ich harmonijnego rozwoju psychofizycznego. Zgodnie z art. 33 tejże ustawy dyrektor nadzoruje poszanowanie praw dziecka i ucznia w każdym aspekcie działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej szkoły. Gwarantem praw uczniowskich są ustawa zasadnicza oraz ratyfikowane przez Polskę dokumenty międzynarodowe, na które ustawa powołuje się w preambule: „Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wspólne dobro całego społeczeństwa; kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniem zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Konwencji o Prawach Dziecka. Zgodnie z przepisami prawa oświatowego dyrektor szkoły jest nie tylko „strażnikiem” wewnętrznej demokracji. Odpowiada on również za zapewnienie bezpieczeństwa i higieny pracy i nauki, w tym także za stan sanitarny oraz stan ochrony przeciwpożarowej obiektów szkolnych. Artykuł 95a. ustawy o systemie oświaty zobowiązuje ministra oświaty i wychowania, aby „w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw pracy, określił w drodze rozporządzenia, ogólne przepisy bezpieczeństwa i higieny obowiązujące w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach, z uwzględnieniem w szczególności warunków pracy i nauki w czasie pobytu w szkole, w tym warsztatach, laboratoriach i pracowniach szkolnych oraz w czasie zajęć z wychowania fizycznego, w czasie zawodów sportowych i wycieczek turystycznych, oraz postępowanie w sprawach wypadków uczniów” Wymagane Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach wydane zostało 31 grudnia 2002 r. (Dz. U. z dnia 22 stycznia 2003 r.) W rozdziale 1 „Przepisy ogólne” w §2 czyni ono dyrektora szkoły osobą odpowiedzialną za zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pobytu w szkole, a także warunków uczestnictwa w zajęciach organizowanych przez szkołę poza jej terenem, a więc np. wyjściach do kina i teatru, wycieczkach szkolnych, czy zawodach sportowych. W kwestii organizacji procesu dydaktycznego wychowawczego rozporządzenie nakazuje uwzględnienie potrzeby równomiernego rozmieszczenia zajęć w poszczególnych

dniach tygodnia, różnicowania zajęć w każdym dniu oraz unikania łączenia w kilkugodzinne bloki zajęć z jednego przedmiotu. § 13 rozporządzenia mówi, iż „Niedopuszczalne jest prowadzenie jakichkolwiek zajęć bez nadzoru upoważnionej do tego osoby”. § 14 w brzmieniu: „Przerwy w zajęciach uczniowie spędzają pod nadzorem nauczyciela” zobowiązuje dyrektora szkoły do czuwania nad jakością sprawowanych przez nauczycieli dyżurów podczas przerw międzylekcyjnych i po lekcjach.

Podsumowanie

Szkoła, tuż obok rodziny, stanowi kluczową instytucję w wychowaniu, socjalizacji i rozwoju młodego człowieka. Większość przeprowadzonych badań oraz obserwacji funkcjonowania polskich placówek oświatowych w ostatnich latach nie bez powodu oscylowała wokół szkół podstawowych. Szkoła podstawowa bowiem, to nie tylko szereg nowych obowiązków, ale także pierwsze kroki dziecka ku szerszej rozumianej samodzielności oraz właściwej współpracy w grupie koleżeńskiej. Ze względu na szczególną rolę doświadczeń ucznia na początkowym etapie edukacji szkolnej, ich znaczenia dla rozwoju wewnętrznej motywacji do nauki oraz budowania zaufania do dorosłych, warunki stworzone dzieciom w odniesieniu do klimatu oraz bezpieczeństwa na terenie szkoły wydają się nie do przecenienia. Od kilku lat obserwuje się wyraźny wzrost zainteresowania zagadnieniami związanymi z bezpieczeństwem w polskich szkołach. Z roku na rok zwiększa się poziom społecznej świadomości na ten temat. Nagłaśniane przez media drastyczne wydarzenia ze szkolnych sal i korytarzy są przyczynkiem do merytorycznej dyskusji na temat skali i przyczyn agresji w szkołach oraz poszukiwań możliwości poprawy sytuacji w tej dziedzinie. Liczne kampanie społeczne, edukowanie środowisk nauczycielskich, docieranie do świadomości jak najszerszego grona rodziców przynoszą pierwsze wymierne rezultaty, a przede wszystkim zmianę dotychczasowego sposobu myślenia w tym obszarze. Pozytywne efekty działań na rzecz bezpieczeństwa oczekiwane są również na skutek nowelizowania przepisów oświatowych oraz realizacji rządowego projektu „Bezpieczna i przyjazna szkoła”.

Piśmiennictwo

1. Czajkowska-Ziobrowska D., Zduniak A. (red.), *Edukacja dla bezpieczeństwa – bezpieczna szkoła, bezpieczny uczeń*, Poznań 2007.
2. Hoffmann B. *Surdopedagogika* Warszawa PWN 1987.
3. Hulka A. (red.) *Pedagogika rewalidacyjna* Warszawa PWN 1977.
4. Jabłoński L. (2000), *Mierniki zdrowia*, [w:] Kulik T.B., Wrońska I., *Zdrowie w medycynie i naukach społecznych*, Stalowa Wola: Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej.
5. Jastrząb J., (1995), *Zaspokajanie potrzeb edukacyjnych*, Wychowanie na co dzień, Warszawa.
6. Juchnowicz M., *Najlepsze praktyki w zarządzaniu kapitałem ludzkim*, Warszawa 2011.
7. Kmiecik-Baran K. (red.), *Zaburzenia zachowania dzieci i młodzieży szkolnej*, Warszawa 2006.
8. Kwiatkowska H., *Edukacja Nauczycielska*, Warszawa 1996.
9. Ministerstwo Edukacji Narodowej (2009) Podstawa programowa z komentarzami. Wychowanie fizyczne i edukacja dla bezpieczeństwa w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum, t. 8.
10. Olweus D., *Mobbing. Fala przemocy w szkole – jak ją powstrzymać?* Warszawa 2007.
11. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla szkoły branżowej I go stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, DZ.U.2017, poz.356.
12. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 stycznia 2018 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii (Dz. U. 2018 poz. 214).
13. Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie warunków i sposobów organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki z dnia 8 listopada 2001 r. (Dz. U. Nr 135 z 2001 r. poz. 1516).
14. Skalski D., Kowalski D., Ostrowski A., Makar P., Stanuła A., *Dewiacje w sporcie wyczynowym a ich wpływ na edukację zdrowotną*, W: Medycyna i zdrowie:

- wybrane aspekty ratownictwa. T. 4 / red. nauk. D. Skalski, B. Duda-Biernacka, D. Kowalski, R. Zwara.
15. Słońska Z., Misiuna M., *Promocja zdrowia*. Słownik podstawowych terminów, Warszawa: Agencja Promo-Lider.
  16. Spionek H. *Zaburzenia rozwoju uczniów, a niepowodzenia szkolne*, Warszawa PWN 1981.
  17. Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz.U. z 1982 r. nr 3, poz. 19, z późn. zm.).
  18. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późniejszymi zmianami).
  19. Woolfolk A., Hughes M., Walkup V. *Psychology in education*. London 2008.
  20. Woynarowska B., *Edukacja zdrowotna*, PWN, Warszawa 2011.